

Жмур А. М.,
аспірантка кафедри кримінального
процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого, м. Харків

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ РОЗШУКУ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ В РАЙОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

З моменту повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України ще більшого загострення набула проблема забезпечення прав та свобод особи. Одним із важливих аспектів цієї проблеми є значне збільшення кількості осіб, зниклих безвісти. Особливо складним є розшук осіб, які зникли безвісти в зоні бойових дій. За статистикою, з початку повномасштабного вторгнення в Україні зниклими безвісти числяться 15 000 осіб, серед яких є не лише військові та цивільні особи, а й неповнолітні. Таку статистику навела в своєму інтерв'ю Redaktions Netzwerk Deutschland (RND), оприлюдненому 30 грудня 2022 року, радник – уповноважена Президента України з питань забезпечення прав захисників Альона Вербицька [1].

Проблеми розшуку зниклих осіб привертала до себе увагу науковців різних галузей права та галузей знань (криміналістики, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності та ін.). Зокрема, до них зверталися у своїх роботах О. В. Лазукова, Г. К. Тетярник, Л. І. Фесечко та ін.

Однак слід зазначити, що переважно ці дослідження здійснювалися за мирних часів, у них не було враховано особливостей здійснення розшуку осіб в умовах запровадженого воєнного стану, бойових дій. Утім розшук безвести зниклих осіб в умовах воєнного стану, безумовно, має свою специфіку, яку слід враховувати при здійсненні розшуку.

Одним із важливих питань у цьому контексті є проблема визначення поняття «зниклий безвісти». Для кримінального провадження це набуває важливого значення, адже у випадку зникнення особи, її родичи, близькі звертаються до органів охорони правопорядку з заявою про розшук такої особи, а в деяких випадках вимагають внесення відомостей в ЄРДР та проведення досудового розслідування, оскільки обставини зникнення свідчать про вчинення щодо цієї особи воєнного злочину.

У цьому контексті Л. І. Фесечко, досліджуючи особливості пошуку осіб, зниклих безвісти внаслідок збройного конфлікту, запропонував таке визначення поняття: «особи, зниклі безвісти» – це особи, чії сім'ї не мають відомостей про них після їхнього зникнення під час збройного конфлікту або ситуації насильства всередині країни. Однак, як зауважував сам автор, це цілком офіційне визначення не відображає відчаю сімей, які шукають інформацію про місцезнаходження рідних, не знають, живі вони чи померли, і не можуть забути тих жахливих подій, що колись зруйнували їхнє життя [2, 403].

У ст. 1 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» визначено низку понять. Зокрема, «особа, зникла безвісти», «особа, зникла безвісти за особливих обставин». Так, відповідно до вказаного Закону України «особа,

зникла безвісти» – це фізична особа, стосовно якої немає відомостей про її місцеперебування на момент подання заявником заяви про її розшук. «Особою, що зникла безвісти за особливих обставин», визнається – особа, зникла безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. [3]

Однак не можна сказати, що наведені визначення понять є досконалыми та повністю задовольняють потреби правозастосовної практики. Для більш детального з'ясування сутності розглядуваних понять звернімося до законодавства.

Поняття «збройний конфлікт» визначено в п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України». Це, зокрема, «збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)» [4]. Що стосується визначення поняття «воєнні дії», то законодавче визначення його поняття міститься в Законі України «Про оборону України». Зокрема, «воєнні дії – організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України» [5].

Деякі положення Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» досить критично оцінюють такі науковці, як Д. Бойчук та М. Перепелиця, які у своїй статті вказують, що в цьому визначенні чітко не враховано всі обставини, за яких можуть особи зникнути безвісти; не уточнено терміни подання заяви про зникнення особи безвісти; не вказано, протягом якого строку не має бути відомостей про місцеперебування особи; Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, не є загальнодоступним [6, с.115].

Попри те, що стаття побачила світ ще у 2019 році, ці зауваження не втратили своєї актуальності і на сьогодні. Щоправда, за цей час у державі створено Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. На даний момент така послуга доступна, однак вона не є безкоштовною. Незважаючи на те, що сума є відносно невисокою (від 79 грн / день), здійснювати оплату за допомогою електронної платіжної системи здатна не кожна особа, тобто законодавцем не були враховані можливості літніх людей.

На сьогодні найбільш гостро постає питання строку відсутності відомостей у близьких зниклої безвісти особи. Оскільки нерідкими є ситуації, коли рідні осіб, які наразі боронять територіальну цілісність нашої держави, звертаються до відповідних органів через 1, 2 тижні відсутності зв'язку з потенційними «зниклими безвісти», однак не отримують ніякої допомоги.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що ЗУ «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» актуалізує потребу доопрацювання окремих норм цього Закону, а саме доцільним є: 1) врахувати всі обставини, за яких особи можуть зникнути безвісти, та конкретизувати їх; 2) вказати, протягом якого строку не має бути відомостей про місцеперебування особи; 3) забезпечити інформування близьких осіб, про місце перебування особи, яка потенційно може зникнути безвісти; 4) забезпечити доступність Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин для всіх прошарків населення держави.

Список використаних джерел

1. Вербицька А. Під час війни зникли безвісти 15000 українців. Інтерв'ю спілкувався Redaktions Netzwerk Deutschland (RND). *Суспільство Україна*. 2022. 30 груд. URL: <https://www.dw.com/uk/pid-cas-vijni-znikli-bezvisti-15-tisac-ukrainciv/a-64248895>.
2. Фесечко Л. І. Пошук осіб, зниклих безвісти внаслідок збройного конфлікту. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Вип. 37. С. 401–410. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/325>.
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Документ 2505-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 27 квіт. 2022 р., підстава 2191-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text>.
4. Закон України «Про національну безпеку України». Документ 2469-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 15 черв. 2022 р., підстава 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
5. Закон України «Про оборону України». Документ 1932-XII, чинний, поточна редакція. Редакція від 1 січ. 2023 р., підстава 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
6. Перепелиця М., Бойчук Д. Особливості набуття правового статусу особи, зниклої безвісти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип 3 (19). С. 113–120.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор О. В. Капліна

